

Közszolgálati Nemzetközi Képzési Központ

EU szakpolitikák
(környezetvédelmi, klíma-és energiapolitika,
innováció, közlekedés, digitális agenda)
Dr. Gellérthegyi István

Oktatási segédanyag

Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2013.

1. Bevezetés.....	4
2. Környezetvédelmi politika	5
2.1. Az Európai Unió környezetvédelmi politikájának kialakulása, fejlődése.....	5
2.2. Az EU környezetvédelmi politikájának jogalapja.....	6
2.3. A közösségi környezetvédelmi akcióprogramok	6
2.4. Az Európai Unió környezetvédelmi jogának legfontosabb alapelvei	9
2.4.1. Megelőzés elve	9
2.4.2. Elővigyázatosság elve.....	9
2.4.3. Forrásnál történő fellépés elve	9
2.4.4. Integráció elve.....	10
2.4.5. Fenntartható fejlődés elve	10
2.4.6. Szennyező fizet elve	11
2.4.7. A védelem magas szintjének elve	11
2.5. Európai Környezetvédelmi Ügynökség	11
2.6. A környezet büntetőjogi védelme	12
2.7. Kibocsátáskereskedelem	12
3. Innováció	13
3.1. Az Európa 2020 stratégia kiemelt kezdeményezése – az Innovatív Unió.....	13
3.2. Az Innovatív Unió megvalósításához szükséges teendők	14
3.3. Horizont 2020	15
4. Klíma-és energiapolitika	18
4.1. Célok.....	18
4.2. Előzmények	19
4.3. Az ezredforduló után - az önálló közösségi energiapolitika felé.....	19
4.4. Az EU klímapolitikájának alapjai.....	21
4.5. Finanszírozás	21
5. Közlekedés	21
5.1. A közös közlekedéspolitika kialakulása és alapelvei	22
5.2. A piac egységesítése	22
5.3. Közlekedés 2050.....	23
5.4. A TEN hálózat	23
5.5. A közlekedési folyosók	24
5.6. TEN-T koordinátorok	24
6. Digitális Menetrend.....	24
6.1. A Digitális Menetrend 7 kiemelt területe	25
6.2. A Digitális Menetrend célkitűzései	26
6.2.1. A szélessávra vonatkozó célkitűzések	26
6.2.2. Egységes digitális piac.....	27
6.2.3. Digitális inklúzió.....	27
6.2.4. Közszolgáltatások	27
6.2.5. Kutatás és innováció	27
6.2.6. Alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság	27
7. A szakpolitikák finanszírozásának egyes eszközei	28
7.1. Európai Összekapcsolási Eszköz (Connecting Europe Facility - CEF):	28

7.1.1. Közlekedés.....	28
7.1.2. Energiaügy.....	29
7.1.3. Távközlés és IKT.....	29
7.1.4. Innovatív finanszírozás és a projektkötvény-kezdemenyezés.....	30
7.2. LIFE+ program.....	30
7.2.1. Időtartam és költségvetési erőforrások.....	31
7.2.2. A projektek kiválasztása.....	31
7.2.3. A támogatásra való jogosultság kritériumai és formái.....	31
7.2.4. A programozás.....	32

1. Bevezetés

Az Európa 2020 stratégia

Az Európa 2020 az Európai Unió 10 évre szóló növekedési stratégiája. Célja nem csupán az, hogy segítségével leküzdjük a válságot, amely számos uniós gazdaságot továbbra is kedvezőtlenül érint. A stratégia az uniós növekedési modell hiányosságait hivatott megszüntetni, és az intelligensebb, fenntarthatóbb és inkluzívabb növekedés feltételeit kívánja megteremteni. Annak érdekében, hogy e célok kézzelfoghatóak legyenek, öt kulcsfontosságú célkitűzés meghatározására került sor, amelyeket az Uniónak az évtized végéig el kell érnie. E célkitűzések a foglalkoztatásra, az oktatásra, a kutatásra és innovációra, a társadalmi befogadásra és a szegénység enyhítésére, valamint az éghajlatváltozás elleni küzdelemre és az energiaügyre irányulnak. A stratégia a fentiek mellett hét kiemelt kezdeményezést is tartalmaz, amelyek keretet biztosítanak ahhoz, hogy kölcsönösen felerősítsék egymást azok az erőfeszítések, amelyeket az Unió és a tagállami hatóságok az Európa 2020 stratégia prioritásainak (innováció, digitális gazdaság, foglalkoztatás, ifjúság, iparpolitika, szegénység elleni küzdelem, erőforrás-hatékonyság) megvalósításáért tesz.

Az Európa 2020 stratégia kizárólag akkor lehet sikeres, ha az EU és a tagállamok egyaránt erőfeszítéseket tesznek végrehajtásáért. Az EU fontos döntéseket hoz a szolgáltatások, az energia és a digitális termékek egységes piacának kiépítése érdekében. A stratégia úgy lehet eredményes, ha az EU és a tagállamok egyesítik és összehangolják erőfeszítéseiket. Ezért a stratégia sikeres végrehajtása nagymértékben támaszkodik azokra az új irányítási struktúrákra és eljárásokra, amelyeket az EU 2010 óta folyamatosan hoz létre. Ezek középpontjában az európai szemeszter, a gazdaságpolitikai koordináció éves ciklusa áll. Az európai szemeszter során az Európai Bizottság és az Európai Tanács uniós szintű szakpolitikai iránymutatásokat fogalmaz meg, a tagállamok pedig reformok végrehajtására kötelezik el magukat, a Bizottság pedig országspecifikus ajánlásokat dolgoz ki, amelyeket a tagállami vezetők a legmagasabb szinten, azaz az Európai Tanácsban hagynak jóvá. A továbbiakban részletesebben bemutatásra kerülő Horizont 2020 (2014-2020) kutatási és innovációs keretprogram az EU legújabb rendszere a fejlődéstörténetben. Az Európai Bizottság 2011 novemberében hozta nyilvánosságra a Horizont 2020-al kapcsolatos terveket. A kutatási és innovációs, valamint versenyképességet ösztönző keretprogram 2014-2020 közötti időszakra

vonatkozik, amelyet a Strukturális Alapok kutatásra és fejlesztésre szánt forrásai egészítenek majd ki. A partnerségek a következőképp működnek: nyilvános pályázati felhívásokat tesznek közzé, melyekre kis- és nagyvállalatok, egyetemek, kutatási szervezetek stb. jelentkezhetnek – általában konzorciumok formájában - projektjeikkel. A pályázatok szakmai értékelését követően születik döntés arról, hogy mely projektjavaslatok részesülnek közösségi finanszírozásban. A kutatási keretprogram a tervek szerint hozzávetőleg 70 milliárd euróval gazdálkodhat majd.

2. Környezetvédelmi politika

Az Európai Unió a környezetvédelem területén számos eredménnyel büszkélkedhet, amely kiterjed mind a környezetvédelmi politika alapelveinek meghatározására, mind pedig a környezet védelmét szolgáló alapvető jelentőségű szabályok megalkotására.

2.1. Az Európai Unió környezetvédelmi politikájának kialakulása, fejlődése

Az EU környezetvédelmi jogalkotásának kialakulására nagy hatással volt az ENSZ által 1972-ben Stockholmban rendezett „Ember és Környezet” elnevezésű világkonferencia. Az ENSZ fenti konferenciájának megrendezésére a fokozódó környezet-szennyezés és hatásai felismerése miatt került sor, illetve azon alapult, hogy a környezetszennyezés káros hatásai nem állnak meg az országhatárokon, vagyis az államok egymástól független fellépése nem hozhat kellő eredményeket a környezetszennyezés növekedésének megfékezése, illetve csökkentése területén. Az Európai Unió ugyanis kezdetben nem rendelkezett saját környezetpolitikával, ami azt jelentette, hogy a környezetvédelemmel kapcsolatos jogalkotás a tagállamok hatáskörébe tartozott. Az 1972. októberben megtartott párizsi csúcstalálkozón határozták el az állam-és kormányfők a közösségi szintű környezeti politika kialakítását. Az EU környezetpolitikájának kialakításában szerepet játszott továbbá az is, hogy az egyes tagállamok környezetvédelmi szabályai esetenként az Európai Unió egyik alapvető szabadságának, az áruk szabad mozgása akadályaként jelentek meg. Az EU környezetpolitikája kezdetben elsősorban a környezeti elemek védelmére terjedt ki, valamint a közös piac szempontjából elengedhetetlen termékekre és szolgáltatásokra vonatkozó környezeti előírásokat tartalmazta. Tehát a környezetpolitika szabályozásának területén az elsődleges szempont gazdasági volt és nem a szennyezés megelőzését és csökkentését

helyezték a középpontba. A környezetvédelem szempontjából első fontos lépésként az Egységes Európai Okmány (1987.) önálló, a környezettel foglalkozó fejezettel bővítette az Európai Közösséget létrehozó szerződést. Ez a módosítás biztosította a környezetvédelem jogalapjának kialakítását. A környezetpolitika fejlődése során a kilencvenes évek elején a környezetkárosítás megelőzésére, illetve a természeti erőforrások védelmére helyezték a hangsúlyt.

2.2. Az EU környezetvédelmi politikájának jogalapja

A Római Szerződések Maastrichti és Amszterdami Szerződések általi felülvizsgálata óta a közösségi környezetpolitika alapvető szabályait és jogalapját az Európai Közösséget létrehozó szerződés 174–176. cikke (korábbi 130r–130t. cikk) tartalmazza. Az Európai Unióról szóló szerződés preambulumban és 2. cikkében végrehajtott módosítások révén a fenntartható fejlődés elve az Európai Unió egyik fő célkitűzésévé vált. Az Európai Közösséget létrehozó szerződés 6. cikke akként rendelkezik, hogy „a környezetvédelmi követelményeket – különösen a fenntartható fejlődés előmozdítására tekintettel – be kell illeszteni a 3. cikkben említett közösségi politikák és tevékenységek meghatározásába és végrehajtásába.” Ez a rendelkezés tehát a környezetvédelmi politika valamennyi közösségi ágazati politikába történő integrálásának követelményét mondja ki.

2.3. A közösségi környezetvédelmi akcióprogramok

A közösségi környezetpolitika kialakulása, fejlődése során kiemelkedő jelentőséggel bírtak a közösségi környezetpolitika főbb irányvonalait meghatározó környezetvédelmi akcióprogramok. 2012 végéig 6 akcióprogramot fogadott el a Közösség, amelyek közös jellemzője, hogy mindegyik a korábbi programra épül, vagyis annak folytatásaként jelenik meg, meghatározva az egyes programok által lefedett időszakok során érvényesülő célokat és prioritásokat. Ez a megoldás biztosította az egyes akcióprogramok közötti folyamatosságot. Az akcióprogramok a Közösség normativitást nélkülöző, nem kötelező jellegű dokumentumai, melyek általánosságban rögzítik az adott időszakra tervezett célokat és prioritásokat. „A Közösség környezetvédelmi politikájának általános kereteit” találjuk meg az akcióprogramokban.

Az első akcióprogram az 1973 és 1977 közötti időszakra vonatkozott. Két fő részből állt, az első rész a célokat és alapelveket, valamint a közösségi szintű tevékenység általános területeit határozta meg, míg a második rész a konkrét közösségi tevékenységeket részletezte. Az első akcióprogram kiemelt céljai közé tartozott a szennyezés és környezeti ártalmak megelőzése, csökkentése, megszüntetése, a kielégítő ökológiai egyensúly fenntartása, valamint a fejlődés minőségi követelményinek megfelelő irányítása.

A második akcióprogram az 1977 és 1981 közötti időszakot ölelte fel, célként tűzve ki a víz- a levegő- és a zajvédelem elsődlegességének biztosítását, a terület, a környezet és a természeti erőforrások ésszerű hasznosítását. Elsősorban az első akcióprogram alapján indult projektek folyamatosságát kívánta biztosítani.

A harmadik akcióprogram 1982 és 1986 közötti időszak tekintetében fogalmazott meg alapvető célkitűzéseket. Ezek általános célok voltak, így a gazdaság és környezetvédelem közötti kapcsolat, a környezetvédelmi politika szociális és gazdasági összefüggései, a megelőzés, a környezetvédelem figyelembe vétele a tervezés és a döntéshozatal során, optimális erőforrás felhasználás, a Közösség nemzetközi szerepvállalása, valamint a fejlődő országokkal való környezetvédelmi együttműködés.

A negyedik akcióprogram az 1987 és 1992 közötti időszakra vonatkozott, amely követelményként állította fel, hogy a környezetvédelmet, mint alapvető elemet kell figyelembe venni a gazdasági döntések meghozatalában, illetve hangsúlyozta a „szennyező fizet” alapelvet, valamint az állami támogatások és a felelősség kérdéseit.

Az ötödik akcióprogram (1992-2000) elfogadásakor jelentős nemzetközi esemény volt az ENSZ által 1992 júniusában Rio de Janeiroban megrendezett „Környezet és Fejlődés” világkonferencia. A konferencián elfogadott Rió-i Nyilatkozat kiemelkedő volt abból a szempontból, hogy először fogalmazta meg a fenntartható fejlődés alapelemeit. Az ötödik akcióprogram a „Fenntarthatóság felé” címet kapta. Alapvetően ez az akcióprogram egy új megközelítést tartalmazott, ugyanis a fenntartható fejlődés alapvető követelményeit helyezte a középpontba, illetve sürgette a társadalom magatartásának megváltozását.

A hatodik akcióprogram (2002-2012), amelynek címe „Környezet 2010: A mi jövőnk, a mi választásunk”, 2012-ig meghatározta a közösségi környezetvédelmi politika stratégiai keretét. A fentieket is figyelembe véve a program célja „a környezet és az emberi egészség magas

szintű védelme, valamint a környezet és az életminőség általános javítása; a program jelzi a fenntartható fejlődési stratégia környezeti dimenziójának prioritásait. A hatodik akcióprogram célja továbbá: „elérni a környezet terhelése és a gazdasági növekedés szétválasztását, ugyanakkor következetesen ragaszkodva a szubszidiaritás elvéhez és tiszteletben tartva az eltérő feltételeket az Európai Unió különböző régióiban.” Az akcióprogram meghozatalát jelentős mértékben befolyásolta az a tudományos felismerés, hogy az emberi tevékenység növeli az üvegházhatást okozó gázok koncentrációját, amely magasabb globális hőmérsékletekhez és az éghajlati rendszer zavaraihoz vezet. Ezzel kapcsolatban kiemeli, hogy az éghajlat változásának súlyos hatásai vannak az emberi társadalomra és a környezetre, ezért azok enyhítése szükséges. Az akcióprogram az éghajlatváltozás mellett további prioritásként emeli ki a környezet és a biodiverzitás, a környezet és az egészség, valamint az életminőség fontosságát, valamint a természeti erőforrások és a hulladékok kérdését.

Várhatóan 2013-ban kerül elfogadásra a hetedik akcióprogram, amelynek címe: „Jólét Bolygónk felélése nélkül”. Ez a környezetvédelmi cselekvési program fokozni kívánja a környezetpolitika szerepét abban a folyamatban, melynek végén olyan erőforrás-hatékony és alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság jön létre, amelyben védelmet élvez a természeti tőke, a polgárok egészsége és jóléte. A program átfogó keretet ad a környezetpolitika 2020-ig tartó időszakára, és kilenc célkitűzést határoz meg prioritásként az EU és tagállamai számára.

Ezek az alábbiak:

- az uniós természeti tőke védelme, megőrzése és fejlesztése;
- erőforrás-hatékony, környezetbarát és versenyképes uniós gazdaság kialakítása;
- az uniós polgárok megóvása a környezettel kapcsolatos terhelésektől, valamint az egészségüket és jólétüket fenyegető kockázatoktól;
- az uniós környezetpolitika hasznának maximalizálása;
- a környezetpolitika tudományos eredményekkel való szilárdabb alátámasztása;
- a környezet- és éghajlat-politikai beruházások megvalósulásához szükséges feltételek megteremtése és megfelelő árképzés garantálása;
- a környezeti megfontolások fokozottabb érvényre juttatása és a politikai koherencia növelése;
- az uniós városok fenntarthatóságának növelése;

– a regionális és globális környezeti kihívások eredményesebb uniós kezelése.

A Bizottság az Európa 2020 stratégia rendszeres ellenőrzésével gondoskodik a program végrehajtásának nyomon követéséről. A program 2020 előtt értékelés tárgya lesz, különösen az Európai Környezetvédelmi Ügynökségnek a környezet állapotáról szóló értékelése alapján.

2.4. Az Európai Unió környezetvédelmi jogának legfontosabb alapelvei

Az Európai Unió környezetvédelmi jogának alapelveit nagy részben az EK szerződés tartalmazza. Figyelemmel kell azonban lenni arra, hogy – amint az EU joganyaga jelentős részben kapcsolódik a nemzetközi környezetvédelmi joganyaghoz – az EU tekintetében is érvényesülnek a nemzetközi jog további környezetvédelmi alapelvei is. Ezek - többek között - a következők:

2.4.1. Megelőzés elve

A környezetvédelmi jog olyan alapelvéről van szó, amelyre minden emberi tevékenység során figyelemmel kell lenni. A megelőzés elve alapvetően az ismert káros hatások előzetes figyelembevételét jelenti.

2.4.2. Elővigyázatosság elve

Ez az elv a megelőzés elvénel szigorúbb követelményeket támaszt. Az elővigyázatosság elve magában foglalja a nem ismert és nem várt káros hatások figyelembevételét is. A Riói Nyilatkozat 15. elve szerint „a környezet védelme érdekében az Államoknak, lehetőségeiknek megfelelően, széles körben törekedniük kell az elővigyázatosságra. Ahol súlyos vagy visszafordíthatatlan kár fenyeget, a teljes tudományos bizonyosság hiánya nem használható a környezetromlást megakadályozó, költséghatékonysággal járó intézkedések elhalasztásának indoklására.”

2.4.3. Forrásnál történő fellépés elve

Ennek az elvnek a lényege, hogy a káros hatások ellen elsősorban azok keletkezési helyén kell fellépni.

2.4.4. Integráció elve

Az integráció elve a környezetpolitikának más politikákba történő beépítését jelenti, vagyis alapvetően azt a követelményt fejezi ki, hogy a környezetvédelmi érdekek figyelembevételre kerüljenek a nem környezetvédelmi döntéshozatal során is.

2.4.5. Fenntartható fejlődés elve

A fenntartható fejlődés fogalmát az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága (Brundtland Bizottság) „Közös jövőnk” c. jelentésében fogalmazták meg. A Bizottság jelentése 1987-ben jelent meg, a fenntartható fejlődést és ennek eléréséhez szükséges változásokat ismerteti. A jelentés egyik legnagyobb jelentősége, hogy először fogalmazza meg a fenntartható fejlődés fogalmát, amely számos későbbi hivatkozás alapja. A jelentés szerint a fenntartható fejlődés „olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen generációk szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk hasonló igényeinek kielégítését.”

A fenntartható fejlődés két kulcsfontosságú alapfogalma:

- „a szükségletek (a világ szegényeinek alapvető szükségleteiről van szó elsősorban), amelyeknek feltétlen elsődlegességet kell biztosítani;
- a korlátozások eszméje, amelyet a technológiai fejlettség és a társadalom szervezete hív életre, hogy a környezet képes legyen mind a jelen, mind a jövő igényeinek kielégítésére.”

Egyúttal meghatározásra kerültek a fenntartható fejlődést biztosító környezeti és fejlesztési politika alapvető irányai, melyek a következők:

- a „növekedés újraindítása, de minőségének megváltoztatása
- a munka, az élelem, az energia, a víz és a közegészségügy alapvető igényeinek kielégítése
- a népesség fenntartható szintjének biztosítása
- az erőforrások megőrzése és fejlesztése
- a technológia és a gazdálkodás kockázatának új irányba terelése
- a környezet és a közgazdaságtan összehangolása a döntéshozatalban.

Az EU-ban 2001-ben került elfogadásra az EU fenntartható fejlődés stratégiája

2.4.6. Szennyező fizet elve

Ez az alapelv már az Egységes Európai Okmány óta része az EU környezetpolitikájának. Alapvetően a felelősség kérdésével van szoros összefüggésben, hiszen a környezet terhelőjének, szennyezőjének a károsításért, szennyezésért való helytállását mondja ki.

2.4.7. A védelem magas szintjének elve

A 174. cikk (2) bekezdése a környezetpolitika általános követelményeként határozza meg a védelem magas szintjét, melynek során a Közösség különböző régióinak helyzetéből fakadó különbségeket figyelembe kell venni.

2.5. Európai Környezetvédelmi Ügynökség

Az Európai Környezetvédelmi Ügynökséget a Tanács 1990-ben hozta létre a 1210/90/EGK rendelettel. A 1210/90/EGK rendeletet – figyelemmel arra, hogy számos esetben módosításra került – újrakodifikálta az Európai Parlament és a Tanács 401/2009/EK rendelete 37. Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség létrehozásának célja egy európai környezeti információs és megfigyelő hálózat felállítása volt. Az Ügynökség és az európai környezeti információs és megfigyelő hálózat a Közösség és a tagállamok részére biztosítja egyrészt a megbízható és összehasonlítható információkat, amelyek segítenek a szükséges környezetvédelmi intézkedések megtételében, az intézkedések hatásainak felmérésében és a lakosság megfelelő tájékoztatásában. Emellett az Ügynökség és az európai környezeti információs és megfigyelő hálózat műszaki és tudományos támogatást is biztosít. Az Ügynökség jogi személyiséggel rendelkező önálló szerv, amelynek alapvető feladata többek között a környezeti információs és megfigyelő hálózat létrehozása és összehangolása, továbbá felelős az adatok gyűjtéséért és feldolgozásáért, valamint elemzéséért. Objektív információkat nyújt a Közösség és a tagállamok számára, illetve segítséget nyújt a környezetvédelmi intézkedések ellenőrzéséhez a jelentéstételi követelmények megfelelő támogatása útján. Az Ügynökség a tagállamokkal közösen hozza létre és működteti az európai információs megfigyelő hálózatot.

2.6. A környezet büntetőjogi védelme

A környezet magas szintű védelmének biztosítása iránti igény eredményeként született meg az Európai Parlament és a Tanács 2008/99/EK irányelve. A Közösség is felismerte ugyanis azt, hogy egyrészt a környezettel kapcsolatos bűncselekmények száma egyre nő, illetve, hogy ezek hatásai egyre nagyobb mértékben áttérjednek más tagállamok területére is. A büntetőjogi eszközök közösségi szintű alkalmazását indokolta továbbá az is, hogy a tagállamok nemzeti szinten nem tudnak kellő mértékben fellépni a környezettel kapcsolatos bűncselekmények ellen, illetve az ezzel kapcsolatos szabályok között lényeges különbségek voltak, nem minden tagállam sújtotta büntetőjogi szankciókkal a közösségi környezetvédelmi jog legsúlyosabb megsértéseit. Erre tekintettel szükség volt a közösségi környezetvédelmi jogot súlyosan sértő bűncselekmények minimum szabályainak Közösségi szintű megállapítására, amelyek biztosítják a nyomozás és a tagállamok közötti segítségnyújtás eredményesebbé tételét is. Az irányelv büntetni rendeli mind a szándékosan, mind pedig a gondatlanságból elkövetett bűncselekményeket, azonban nem érinti a környezeti károkra vonatkozó egyéb felelősségi rendszereket a közösségi vagy a nemzeti jog alapján. Továbbá figyelemmel arra, hogy az irányelv minimum szabályokat állapít meg, a tagállamok szabadon dönthetnek szigorúbb intézkedések elfogadásáról vagy fenntartásáról.

2.7. Kibocsátás kereskedelem

Az éghajlatváltozás és a globális felmelegedés káros hatásai elleni fellépésben az EU jelentős szerepet vállal. Ennek a szerepvállalásnak egyik eszköze az üvegházhatású gázok csökkentésére irányuló törekvés. Az Európai Unió az Egyesült Nemzetek Éghajlatváltozási keretegyezménye Kiotói Jegyzőkönyvének aláírásával vállalta, hogy a 2008 és 2012 közötti időszakra az 1990-es szinthez képest 8 %-kal csökkenti a Jegyzőkönyv mellékletében felsorolt üvegházhatású gázok általuk történő, összesített, emberi eredetű kibocsátását. A Kiotói Jegyzőkönyv vállalásait a tagállamok és az Európai Unió közösen teljesítik. Ennek érdekében született meg az Európai Parlament és a Tanács 2003/87/EK irányelve az üvegházhatást okozó gázok kibocsátási egységei Közösségen belüli kereskedelmi rendszerének létrehozásáról. Az irányelv az Európai Unió szén-dioxid kibocsátásának nagyrészt lefedő vállalatok kötelező részvételével létrehozott egy európai kibocsátás kereskedelmi rendszert (Emissions Trading System = EU ETS), amely a Kiotói

12

Jegyzőkönyvben foglaltaktól független – ahhoz azonban több ponton is kapcsolódó – saját emisszió-kereskedelmi rendszert hozott létre. A rendszer ún. „cap-and-trade” rendszer, vagyis a szén-dioxid kibocsátás korlátozását és kereskedelmét szolgáló rendszer, amely időszakonként és országonként általános felső határt vagy maximális kibocsátási mennyiséget szab meg, amely kibocsátási mennyiségek vállalatok közötti elosztására a nemzeti kiosztási tervek alapján került sor. Az irányelv alapján 2005. január 1-jén indult el a rendszer első kereskedési időszaka (2005-2007). Jelenleg a második kereskedési időszak tart (2008-2012). A harmadik kereskedési időszak 2013-tól 2020-ig tart majd, mely a korábbi rendszerhez képest jelentős változásokat hoz majd magával, és kiterjed a szén-dioxid mellett az üvegházhatást okozó egyéb gázokra is. Az Európai Tanács 2008. decemberi ülésén elfogadásra került energia- és klímacsomag számos kötelezettségvállalást tartalmaz. Ebben az EU célul tűzte ki, hogy legalább 20 százalékkal az 1990-es szint alá csökkenti az üvegházhatást okozó gázok összesített kibocsátását, valamint ezt a vállalást 30 százalékra emeli, ha más iparosodott országok is vállalják ugyanezt magukra nézve. Ennek legfontosabb eszközeként a kibocsátás kereskedelmi rendszert jelölte meg.

3. Innováció

3.1. Az Európa 2020 stratégia kiemelt kezdeményezése – az Innovatív Unió

Szigorú költségvetési korlátozások, nagymértékű demográfiai változások és élesedő globális verseny idején Európa versenyképessége, munkahelyteremtő képessége – több millió új munkahely szükséges a válságban elveszettek pótlására. Jövőbeli életszínvonalunk attól függ, hogy képesek vagyunk-e a termékek, szolgáltatások, valamint a gazdasági és társadalmi folyamatok és modellek innovációjára. Ezért lett az innováció az Európa 2020 stratégia egyik meghatározó eleme. Az innováció a legjobb eszköz arra, hogy sikeresen megbirkózzunk a társadalom és a gazdaság egészét sújtó problémákkal, mint például az éghajlatváltozás hatásaival, az energiaforrások és más erőforrások fogyatkozásával, az egészséget és az öregedést érintő problémákkal.

Az Uniót érintő legfőbb problémák:

- Nem fektetünk be eleget a tudás létrehozásába. Más országok, mint például az USA és Japán, számottevően többet fordítanak erre a területre, Kína pedig rohamosan zárkózik föl.
- Nem megfelelőek a tudás előállításának keretfeltételei, például nehezen szerezhető finanszírozás, a szellemi tulajdon jogi védelmének költségei magasak.
- Túl nagy a széttöredezettség és sok a költséges párhuzamos tevékenység. Az erőforrásainkat hatékonyabban kell felhasználni, és el kell érniük a kritikus tömeget.

Az Innovatív Unió bátor, integrált és stratégiai szemléletet követel, az erősségeink új és produktív módon történő kihasználásával és felhasználásával – ezáltal megőrizve azokat a gazdasági alapokat, amelyek az előregedő népesség mellett is biztosítják az életminőségünket és társadalmi modellünket. Az eddigi gyakorlat folytatása egyenlő azzal, hogy fokozatosan elveszítjük verseny-előnyeinket és elfogadjuk Európa tartós hanyatlását.

3.2. Az Innovatív Unió megvalósításához szükséges teendők

- A szigorú pénzügyi korlátozások ellenére az EU-nak és a tagállamoknak továbbra is be kell ruházniuk az oktatásba, a kutatás-fejlesztésbe, az innovációba, valamint az információs és kommunikációs technológiákba.
- Ez együtt jár olyan reformokkal, melyek célja, hogy jobban érvényesüljön a „pénzért értéket” elv. Az uniós és a tagállami kutatási és innovációs rendszereket jobban össze kell kapcsolni egymással és javítani kell működésüket.
- Oktatási rendszereinket minden szinten modernizálni kell. A kiválóságnak egyre inkább vezérelvvé kell válnia. Több világszínvonalú egyetemre van szükségünk, növelni kell a szakmai képzettség színvonalát és külföldről is ide kell vonzani a legtehetségesebb embereket.
- A kutatóknak és újítóknak képesnek kell lenniük, hogy uniós viszonylatban is ugyanúgy tudjanak dolgozni és együttműködni, mint az ország határain belül. Az Európai Kutatási Térséget négy éven belül ki kell alakítani – ez teremti meg a tudás valóban szabad áramlásának kereteit.
- Az uniós programok igénybevehetőségét egyszerűsíteni kell, és javítani kell a magánszektor befektetési tőkéjét megmozgató hatásukat, az Európai Beruházási Bank

támogatásával. Az Európai Kutatási Tanács szerepét meg kell erősíteni. Fokozni kell a keretprogram hozzájárulását a gyorsan növekvő kis- és középvállalkozások támogatásában. Az Európai Regionális Fejlesztési Alapot teljes mértékben ki kell használni arra, hogy szerte Európában intelligens regionális szakosodási stratégiák (Smart Specialization Strategy – S3) alapján kutatási és innovációs kapacitásokat hozzunk létre.

- A kutatásoknak több innovációt kell eredményezniük. A tudományos és az üzleti világ közötti együttműködést javítani kell, el kell távolítani az akadályokat, és ösztönzőket kell bevezetni. Meg kell szüntetni azokat a korlátokat, amelyek miatt a vállalkozók nehezen tudják az ötleteket piaci termékekre vagy szolgáltatásokra váltani, például a következők révén: jobb finanszírozási lehetőségek, különösen a kis- és középvállalkozások számára, elfogadható díjú szellemi tulajdon-jogok, körültekintőbb és ambiciózusabb szabályozás és célkitűzések, átjárhatóságot elősegítő szabványok alkotásának meggyorsítása, és a hatalmas közbeszerzési költségvetések stratégiai használata, megállapodásra kell jutni az uniós szabadalomról.
- Európai innovációs partnerségeket kell indítani a társadalom egészét érintő főbb problémák kezelésére alkalmas innovációk kutatásának, fejlesztésének és piaci bevezetésének felgyorsítására.
- Jobban ki kell aknázni a tervezés és a kreativitás terén meglévő erősségeket. A társadalmi innováció terén a legelsőnek kell lenni. Jobban meg kell ismerni a közszféra innovációval kapcsolatos helyzetét, láthatóvá kell tenni a sikeres kezdeményezéseket és össze kell hasonlítani az elért eredményeket.
- Javítani kell a nemzetközi partnerekkel való együttműködést. Ez azt jelenti, hogy hozzáférhetővé kell tenni kutatás-fejlesztési programokat.

Ha sikerül elérni a kitűzött célt, hogy az EU 2020-ra a GDP-je 3 %-át költse kutatás-fejlesztésre, akkor ez a legutóbbi becslések szerint 2025-re 3,7 millió új munkahelyet teremtene, és az éves GDP-t közel 800 milliárd euróval növelné.

3.3. Horizont 2020

A Horizont 2020 keretprogram ismertetése során Máire Geoghegan-Quinn, a kutatásért, az innovációért és a tudományért felelős európai biztos a következőket mondta: „Drámai módon

megváltozott gazdasági környezetünk új jövőképet tesz szükségessé az európai kutatás és innováció területén. A Horizont 2020 keretprogram egy intelligensebb, fenntarthatóbb és inkluzívabb társadalmat ígérve közvetlen gazdasági ösztönzést biztosít, erősíti Európa tudományos és technológiai alapjait, és serkentőleg hat az ipar versenyképességére.”

A Horizont 2020 keretprogram első ízben foglalja egységes keretbe valamennyi európai uniós kutatás- és innováció finanszírozási eszközt. Minden eddiginél nagyobb hangsúlyt fektet arra, hogy a tudományos áttörésekből üzleti lehetőségeket biztosító és sokunk életét jobba tévő innovatív termékek és szolgáltatások születhessenek. Ezzel egyidejűleg drasztikusan visszaszorítja a bürokráciát, a szabályok és eljárások egyszerűsítésével pedig a legjobb kutatók és még több innovatív vállalkozás érdeklődését igyekszik felkelteni.

A keretprogram három alapvető fontosságú célkitűzésre összpontosít a támogatások odaítélésekor. Az erre a célra előirányzott 24,6 milliárd euróval – többek között az igen sikeresen működő Európai Kutatási Tanácsnak (EKT) szánt támogatás 77%-os emelésével – a program az EU-nak a tudományok terén világviszonylatban betöltött vezető szerepét igyekszik megerősíteni. A keretprogram 17,9 milliárd eurós költségvetéssel járul hozzá, hogy az EU – ipari vezető szerepét megőrizve – továbbra is élen járjon az innovációban. Az EU az előző célok elérését a kulcsfontosságú technológiák 13,7 milliárd eurós támogatásával, a tőkéhez való szélesebb körű hozzáférés biztosításával, valamint a kis- és középvállalkozások segítségével tervezi elérni. A keretprogram 31,7 milliárd eurót tervez fordítani Európa egésze számára kihívást jelentő kérdések megoldására a következő területeken: egészség, demográfiai változások és jólét; élelmezésbiztonság, fenntartható mezőgazdaság, tengerkutatás és tengerhasznosítási célú kutatás, valamint a biogazdaság; biztonságos, tiszta és hatékony energia; intelligens, környezetkímélő és integrált közlekedés; éghajlatváltozás, erőforrás-hatékonyság és nyersanyagok; valamint inkluzív, innovatív és biztonságos társadalmak.

A Horizont 2020 keretprogram a kontinens globális versenyképességének növelését célzó Európa 2020 stratégia „Innovatív Unió” elnevezésű kiemelt kezdeményezésének egyik alappillére. Az Európai Unió számos technológia terén továbbra is az elsők között van a világon, azonban mind a tradicionálisan fejlett, mind a feltörekvő gazdaságok egyre erősebb versenytársat jelentenek a számára. A leegyszerűsített programszerkezetnek, az egységes

szabályrendszernek és a bürokratikus akadályok felszámolásának köszönhetően a keretprogram által biztosított finanszírozás hozzáférhetősége is javulni fog; egységes hozzáférési pont kerül kialakításra a résztvevők számára; kevesebb lesz a papírmunka a pályázatok készítése során; és megszűnnek a szükségtelen ellenőrzések és auditok. Az egyik legfontosabb célkitűzés a pályázat benyújtása és a támogatás kézhezvétele között eltelt idő átlagosan száz nappal történő csökkentése. Annak érdekében, hogy a program még több potenciális európai résztvevő számára legyen hozzáférhető, a Bizottság komoly erőfeszítéseket kíván tenni annak felkutatására, milyen módon lehetne szorosabbra fűzni az együttműködést az EU kohéziós politikáját szolgáló alapokkal. A keretprogram feladata lesz továbbá az elmaradott régiók potenciális kiválósági központjainak feltérképezése, valamint szakpolitikai tanácsadás és támogatás biztosítása számukra, míg infrastruktúrájuk és felszereltségük korszerűsítését az EU strukturális alapjaiból lehetne fedezni. A javaslat 3,5 milliárd eurót irányoz elő a magánszektorbeli pénzügyi intézmények által biztosított kölcsönök mozgósítására képes pénzügyi eszközök fokozott és kibővített használatára. A kis- és középvállalkozások az innovációban betöltött kiemelkedő szerepükre való tekintettel mintegy 8,6 milliárd eurós támogatásban részesülnek.

A keretprogram közel 6 milliárd eurót szán a kulcsfontosságú alaptermotechnológiákhoz kapcsolódó európai ipari képességek fejlesztésére. Ezek a technológiák a következők: fotonika, mikro- és nanoelektronika, nanotechnológia, fejlett anyagok, korszerű gyártási és feldolgozási rendszerek, valamint biotechnológia. A felsorolt technológiák fejlesztése multidiszciplináris, tudás- és tőkeintenzív megközelítést igényel. A Bizottság javaslata továbbá 5,75 milliárd eurót (+21%) irányoz elő a Marie Curie-cselekvésekre, amelyek 1996-os kezdete óta több mint 50 000 kutató számára biztosítottak képzési és mobilitási lehetőségeket, valamint tették lehetővé képességeik fejlesztését.

A keretprogram szerves részeként az Európai Innovációs és Technológiai Intézet (EIT) összekötő szerepet tölt majd be a legkiválóbb felsőoktatási intézetek, kutatóközpontok és vállalkozások között, hogy azok együttes erővel formálják a jövő vállalkozóit, és biztosítsák, hogy az európai tudásháromszög világelsővé váljon. Ezért a Bizottság ezért az EIT-nek szánt támogatás összegének jelentős emelését javasolja, melynek megfelelően 2014 és 2020 között 2,8 milliárd eurós költségvetést javasol (az intézet 2008-as indításakor biztosított 309 millió

euróval szemben). Az EIT a határokon átnyúló köz-magán társulások (Public-Private Partnership) formájában működő úgynevezett tudományos és innovációs társulások (Knowledge and Innovation Community - KIC) úttörő jellegű koncepcióján alapul. A fenntartható energiagazdálkodásra (InnoEnergy KIC), az éghajlatváltozásra (Climate KIC), valamint az információs és kommunikációs társadalomra (EIT ICT Labs) összpontosító meglévő három KIC a 2014 és 2020 közötti időszakban hat újabb társulással fog kiegészülni.

Az Európai Kutatási Tanács (EKT) számára biztosított források 77%-kal, 13,2 milliárd euróra emelkednek. Az EKT egy nemzetközileg elismert program keretében gondoskodik arról, hogy a legtehetségesebb és legkreatívabb tudósok kiváló minőségű felfedező kutatásokat végezhesenek Európában. Az EU kutatási kiválóságának és vonzerejének növelése, a világszintű kihívások közös megoldása és az Unió külpolitikájának támogatása érdekében a nemzetközi együttműködés hangsúlyos szerepet kapott a keretprogramon belül. Az Európai Bizottság belső tudományos szolgálata, a Közös Kutatóközpont (JRC) tudományos és műszaki támogatásával továbbra is segíti az EU legkülönbözőbb – környezetvédelmi, mezőgazdasági, halászati vagy éppen a nanotechnológiára és a nukleáris biztonságra irányuló – szakpolitikai döntéshozatali folyamatait.

4. Klíma-és energiapolitika

Az Európai Unió hosszú távú energiapolitikájának célja, hogy biztosítsa állampolgárai jólétét és a gazdaság megfelelő működését, az energiatermékekhez való zavartalan hozzájutást a piacon valamennyi (magán- és ipari) fogyasztó számára, megfizethető árakon, s eközben tekintetbe vegye a környezetvédelmi szempontokat, valamint a fenntartható növekedés felé történő elmozdulást.

4.1.Célok

Az EU energiapolitikája hármass célkitűzés szerint működik: az ellátás biztosítása, a versenyképesség fejlesztése, valamint a környezetvédelmi szempontok szem előtt tartása az a három kritérium, amely az 1995-ös bizottsági Fehér Könyv óta meghatározza az uniós energiaügyi együttműködések.

4.2. Előzmények

Annak ellenére, hogy a három alapszerződésből kettő is - az ESZAK-ot létrehozó Párizsi Szerződés (1951) és az Euratomot létrehozó Római Szerződés (1957) - az energiapolitika témakörben született, ez a terület hosszú ideig tagállami hatáskörbe tartozott, és a közösségi politikák közé való beemelése lassan haladt. A Bizottság már 1974-ben kidolgozta a közös energiastratégiát, amelyet a Tanács is jóváhagyott. A kezdeményezés a kőolajválság hatására az energiafelhasználás racionalizálását, az olajimport-függőség csökkentését célozta meg. 1986-ban átfogó energiapolitikai célkitűzéseket határoztak meg a Bizottság Fehér Könyve alapján, amely a további racionalizálás és felhasználás csökkentése mellett az energiaszektor átalakítását jelölte meg feladatként. Az atomenergia fejlesztése háttérbe szorult. (?) Ebben az időszakban került előtérbe az egységes belső piac kialakítása, melynek meghatározó elemét képezte az energiapolitika, hiszen közvetlenül képes befolyásolni az európai ipar egészét. A nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján végbemenő kelet-európai változások motiválták az 1991-ben, Hágában aláírt Energia Charta kidolgozását. A szerződés a volt szocialista országok és az EU energiaügyi kapcsolatainak intézményesítését, fejlesztését hivatott előrevinni. Az együttműködés kiemelt céljai közt szerepel az energiahatékonyság növelése és a környezetvédelmi szempontok előtérbe helyezése. 2011-re a Chartát 51 ország és az Európai Unió írta alá, ezzel túlnőtt eredetileg tervezett keretein. Oroszország azonban mindeddig nem ratifikálta a megállapodást, ami nehezíti a célkitűzések megvalósulását. Az egységes piac fejlődéséhez hozzájárul(t) az energiaszektor liberalizációja, a szolgáltatásnyújtás szabadsága értelmében, valamint a transzeurópai hálózatok kiépítése.

4.3. Az ezredforduló után - az önálló közösségi energiapolitika felé

Az EU továbbra is arra törekszik, hogy az energiapolitikát az uniós politikák közé emelje, további célja emellett egy ún. összeurópai energiapiac kiépítése. Ez utóbbi irányába tett fontos lépés az Energiaközösség létrehozásáról szóló 2005. október 25-i szerződés. Az energiaigény növekedésével az energiaimport függősége is nő, és ez hosszú távon akadályozza az EU versenyképességének növelését. A tartalékok néhány országra korlátozódnak, ami szintén növeli a függőséget és veszélyezteti az ellátás biztonságát. Mindemellett az Unió továbbra is elkötelezetten küzd a klímaváltozás és a globális felmelegedés ellen, ami szükségessé teszi a fosszilis energiahordozók arányának csökkentését. Ezen problémákat a Bizottság az „Európai

19

stratégia az energiaellátás fenntarthatóságáért, versenyképességéért és biztonságáért” c. Zöld Könyve összegzi, amely javaslatot tesz a hosszú távú energiapolitika kereteire és csoportos intézkedéseket irányoz elő hat területen, amelyek a belső piac fejlesztését, az ellátás biztosítását, a környezetvédelmi szempontok előtérbe kerülését, a versenyképesség növekedését, valamint az együttműködést célozzák. A Zöld Könyvolyan közös gondolkodást indított el az Unión belül, melynek hatására az Európai Tanács 2007. márciusi ülésén elfogadták a 2007-2009-es időszakra vonatkozó cselekvési tervet. Ennek eredményeként elindulhatott az új, integrált éghajlatváltozási és energiapolitika, amely egy valódi uniós energiapolitika kezdeteként értelmezhető. A klíma- és energiacsomag elindítása a közösségi energiapolitika három – korábban hivatkozott - központi célkitűzésére, nevezetesen a fenntarthatóságra, a versenyképességre és az ellátás biztonságára irányuló, előrettekintő szakpolitikai programot határozott meg. A program megvalósítása érdekében az EU elkötelezte magát a „20-20-20” kezdeményezés mellett, azaz vállalta, hogy 2020-ig az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását 20%-kal csökkenti, az energiafelhasználáson belül a megújuló energiaforrások részarányát (a jelenlegi 8,5%-ról) 20%-ra növeli, és az energiahatékonyságot 20%-kal javítja.

A klíma- és energiacsomagról - hosszas európai parlamenti és szakminiszteri egyeztetések után - az Európai Tanács 2008. decemberi csúcsán született kompromisszumos megállapodás, amelyet az Európai Parlament nagy többséggel megszavazott.

A fontosabb jogszabályok, amelyek a csomag részét képezik:

- az emisszió-kereskedelmi rendszer (ETS) módosítása,
- a tagállamok közötti erőfeszítések megosztása az ETS-en kívül eső szektorokban,
- a megújuló energiaforrások elterjedésének előmozdítása,
- a szén-dioxid megkötés és geológiai tárolás (CCS),
- a személyautók CO₂-kibocsátásának csökkentése.

A „20-20-20” kezdeményezés jelentős uniós prioritássá emelkedett az elmúlt időszakban, amit az is bizonyít, hogy a 2010 júniusában elfogadott új tízéves gazdaságpolitikai stratégia – az Európa 2020 - öt kiemelt célkitűzése közé is bekerült. Ehhez kapcsolódva a Bizottság kiadta az Energia 2020 stratégiát. A célkitűzések közt továbbra is szerepel az energiahatékonyság és a technológia fejlesztése, az összeurópai energiapiac kialakítása, az

energiabiztonság, valamint a külpolitikai kapcsolatok, az Unió pozíciójának erősítése. A cselekvési terv kiegészítéseként a Bizottság közleményben adta ki az energia-infrastruktúra prioritásokat, amely az energiahálózatok fejlesztésére tesz javaslatokat.

4.4. Az EU klímapolitikájának alapjai

A kompromisszumos döntés szerint az uniós üvegházgáz-kibocsátást 2020-ra 20 százalékkal - szélesebb körű nemzetközi megállapodás esetén 30 százalékkal - kell csökkenteni. A kibocsátás csökkentésének kiemelt uniós eszköze az európai kibocsátás-kereskedelmi rendszer (EU Emission Trading System - ETS). Ebben meghatározzák a lehetséges maximális kibocsátást, a fel nem használt kvótákat pedig értékesíteni lehet. Az ETS első és második szakaszában (2005-2012) a kvóták nagy részét ingyenesen osztották ki. 2025-ig kellene elérni, hogy az összes kibocsátási egységet csak aukción lehessen megvásárolni (2013-ig 20, 2020-ig 80 százalék a cél). Az energiaszektorban azonban már 2013-ig el kellene érni a 100 százalékos árvereztetési arányt. Az uniós energiapolitika elmúlt néhány évtizedes fejlődésének eredménye, hogy a 2009. január 1-jén hatályba lépett Lisszaboni Szerződésben az energiaügy önálló politikaként szerepel, így erősebb és egyértelműbb hatáskörökkel rendelkezik az EU, de még mindig a megosztott hatáskörök elve érvényesül.

4.5. Finanszírozás

Az energiapolitika pénzügyi hátterét több évre szóló cselekvési keretprogramban határozzák meg. A megvalósítás során arra kell törekedni, hogy emelkedjen az energiaszektoron belüli hatékonyság, az átláthatóság és a koordináció, valamint a különböző intézkedési szintek (tagállami és uniós) közötti koherencia. Jelenleg az Intelligens Energia – Európa program (IEE II.) 2007-2013 fut, amely az azonos elnevezésű 2003-2006 közötti időszakra szóló program folytatásaként, a Versenyképességi és Innovációs Keretprogram keretében működik és 730 millió eurós költségvetéssel rendelkezik. Fő feladata az energiahatékonyság, a megújuló energiaforrások, ezáltal az energia-diverzifikáció elősegítése.

5. Közlekedés

Az Európai Unión belül a közlekedési ágazat mintegy 10 millió embert foglalkoztat közvetlenül, és a GDP mintegy 5%-áért felelős. Az uniónak több kihívással kell

megküzdnie: kőolajimport-függőség, elkötelezettség az üvegházhatású gázok drasztikus csökkentése iránt, valamint az infrastruktúra fejlettségének eltérése a keleti és nyugati tagállamok között. Ennek leküzdésére az Európai Bizottság 2011-ben átfogó cselekvési tervet („Közlekedés 2050”) fogadott el a közlekedés területén.

5.1. A közös közlekedéspolitika kialakulása és alapelvei

A Bizottság első közlekedéspolitikával kapcsolatos állásfoglalása a „Schaus memorandumban” leírt közösségi cselekvés még általános elveket fogalmazott meg, melyek a következők voltak:

- egyenlő elbánás a szállítók és a szolgáltatást igénybevevők között,
- közlekedési vállalkozások pénzügyi függetlensége,
- szállítók cselekvési szabadsága,
- az igénybe vevők választási szabadsága,
- a beruházások koordinációja.

5.2. A piac egységesítése

Az 1980-as évek második felétől intenzív jogalkotási gyakorlat kezdődött a szállítási piacok fokozatos megnyitása érdekében. A liberalizációs intézkedések megvalósítása egységes versenyfeltételeket igényelt. Az egyes közlekedési módok esetében azonban eltért a piac egységesítésének üteme. A harmonizáltság foka még az 1990-es végén is különbözött az egyes közlekedési ágazatokban. A közúti közlekedésben a Tanács 1841/88/EGK illetve a 881/92/EGK rendeleteinek végrehajtásából a következők szerint csoportosíthatók: (?)

- piacra jutás,
- szakmához jutás,
- pénzügyi szabályozás,
- szociális rendelkezések,
- környezetvédelmi és biztonsági intézkedések,
- műszaki harmonizáció.

A légi közlekedés vonatkozásában az ún. légi közlekedési liberalizációs csomagok bevezetésével történt meg a piac egységesítése a belső polgári légi közlekedési piac, a

közösségi útvonalakon valamennyi szabadságjog korlátozás nélkül igénybe vehetővé vált, a viteldíjak teljes liberalizációja mellett. A vasúti közlekedés esetében az irányelv a piacra jutás tekintetében arról rendelkezett, hogy a kombinált fuvarozást végző vagy szoros nemzetközi együttműködést létrehozó vasúttársaságok számára biztosítani kell az infrastruktúrához való hozzáférést, illetve az áthaladási lehetőséget. A 2001-ben hozott újabb irányelveket, szigorúbb szabályokat fektettek le a vasútbiztonság terén, meghatározták a Transzeurópai Vasúti Teherszállítási Hálózatot. A belvízi hajózásban különböző piacszabályozó rendszerek maradtak fenn. A belvízi hajózás legfontosabb közösségi jogszabályai az 1963. évi, a rajnai hajózásról szóló felülvizsgálat egyezményéhez, továbbá az egyezményt módosító 2. kiegészítő jegyzőkönyvhöz kapcsolódnak. Ezeket a szabályokat a Tanács 2919/85/EGK rendelettel vette át. A belvízi hajózási piac liberalizálását a 96/75/EGK tanácsi irányelv tette lehetővé.

5.3. Közlekedés 2050

A Közlekedés 2050 stratégia főbb célja a következők:

- A városokban ne közlekedjen több, hagyományos üzemanyaggal működő gépkocsi.
- A légitranszportban az alacsony szén-dioxid-kibocsátással járó, fenntartható üzemanyagok felhasználási mértéke 40% legyen; a hajózási szektorból származó kibocsátások legalább 40%-os csökkentése.
- A közepes távolságú személy- és áruszállítás 50%-át közutak helyett vasúton vagy vízen kell lebonyolítani.
- Mindezek együttesen a közlekedésből származó kibocsátásokat 60%-kal csökkentik a század közepére.

5.4. A TEN hálózat

A TEN (Trans-European Networks - Transzeurópai Hálózatok) az Európai Unió kezdeményezése, melynek alapjait a Bizottság 1993-as Fehér Könyve teremtette meg és amelynek jogi alapja az 1992-es Maastrichti Szerződés. A TEN célja, hogy a közlekedési, energiaszállítási és telekommunikációs hálózatok koordinációja révén segítse a gazdaság működését. A Maastrichti Szerződésben tehát a közlekedéspolitika, mint a közös piac megvalósításának eszköze jelenik meg. A Nizzai Szerződés már külön, nevesítve is kitér a Transzeurópai Hálózatokra (TEN - (Trans-European Networks))

A TEN három részből áll:

- TEN-T: közlekedési folyosók hálózata
- TEN-E: energiaszállítási hálózat
- eTEN: telekommunikációs hálózat.

A TEN-T programok egy részét a Közösség finanszírozza (akár a központi költségvetésből, akár az Európai Befektetési Bank kedvezményes kölcsönein keresztül), másik részét az érintett államok, és be lehet vonni a magántőkét is.

5.5. A közlekedési folyosók

A Helsinki folyosóként is emlegetett Pán-Európai Közlekedési Folyosók tervét a Közlekedési Miniszterek Európai Konferenciája (European Conference of Ministers of Transport - ECMT) elnevezésű kormányközi szervezet dolgozta ki. Eredetileg Nyugat- és Kelet-Közép-Európára kiterjedő rendszerben állapodtak meg, de az 1994-es krétai és az 1997-es helsinki konferencián megszületett a megegyezés a hálózat kiterjesztéséről: tíz ún. Helsinki folyosót jelöltek ki, melyek behálózzák az Unió, a Balkán és egyes szovjet utódállamok területét is.

5.6. TEN-T koordinátorok

2005-ben hat, 2010-ben három európai koordinátort nevezett ki az Európai Bizottság a transzeurópai közlekedési hálózat (TEN-T) program megvalósításának felgyorsítására. A koordinátorokat négyéves, megújítható időszakra nevezték ki, feladatuk, hogy segítsék a több országot érintő közlekedési beruházások menedzselését, felgyorsítsák a projektek végrehajtását. Minden koordinátor egy-egy beruházásért felel, függetlenségük biztosítása érdekében olyanért, amelyik nem érinti saját hazáját. A koordinátorok éves jelentést állítanak össze a projektek végrehajtásában elért eredményekről, a projektek befolyásoló fejleményekről és azokról a nehézségekről és akadályokról, amelyek a határidő csúszásához vezethetnek. A koordinátorok tesznek majd ajánlatot a Bizottságnak a közösségi társfinanszírozás pontos mértékére az egyes projekteken.

6. Digitális Menetrend

A **Digitális Menetrend** (Digital Agenda) az ésszerű, fenntartható és inkluzív fejlődés érdekében létrehozott Európa 2020 stratégia hét kiemelt kezdeményezésének egyike.

A digitális menetrend célja általánosságban, hogy az információs és kommunikációs technológiák minél jobb kiaknázásával, a nagy sebességű és szupergyors internetre és összekapcsolható alkalmazásokra épülő egységes digitális piac létrehozásával segítse az európai gazdaság zavartalan működését és növekedését.

A digitális menetrend olyan XXI. századi technológiákra és internetes szolgáltatásokra összpontosít, melyek teret adnak az európai szintű munkahelyteremtésnek, a gazdasági növekedésnek, és egyúttal javítanak az európai polgárok, valamint a vállalkozások mindennapi körülményein.

6.1. A Digitális Menetrend 7 kiemelt területe

- Az egységes digitális piac létrehozása. Országhatároktól függetlenül hozzáférést kellene biztosítani a kereskedelmi és kulturális szolgáltatásokhoz. A Bizottság a szerzői jogi szabályozás, a jogkezelés és a határokon átnyúló engedélyezési eljárások leegyszerűsítésével kívánja lehetővé tenni a legális on-line tartalmakhoz való hozzáférést. További intézkedések fogják megkönnyíteni az elektronikus fizetéseket és a számlázást, valamint leegyszerűsítik az on-line vitarendezést.
- A digitális rendszerek összehangolása. Az IKT termékeknek nyitottnak és együttműködésre képesnek kell lenniük, hogy lehetővé tegyék az alkotást, az összekapcsolásokat és az újítást.
- Az internetbe vetett bizalom megalapozása és az on-line biztonság megteremtése. Az európai polgároknak biztonságban kell tudniuk magukat a világhálón. Az informatikai támadásokra adott, megfelelően koordinált európai válasz és a személyes adatokat védő szabályozás megerősítése mind a megoldás részét képezik. Az intézkedések arra is kötelezhetnék a web oldalt működtetőket, hogy tájékoztassák felhasználóikat a biztonsági rendszer feltöréséről, ha az érinti személyes adataikat.
- 2020-ra minden európai részére elérhetővé válik a 30 Mbps-os vagy annál nagyobb sebességű internet, az európai háztartások fele pedig 100 Mbps-os vagy még ennél is gyorsabb internet-előfizetéssel rendelkezik majd. (Ma az európaiaknak csupán 1 %-a rendelkezik nagy sebességű üvegszálalás internetkapcsolattal.)

- A kutatási és fejlesztési beruházások bővítése az információs és kommunikációs technológiák (IKT) területén. Európának többet kell fektetnie a K+F projektekbe, és biztosítani kell, hogy a legjobb ötletek kijussanak a piacra.
- A digitális ismeretek elterjesztése. „Minden európai rendelkezzen számítógépes ismeretekkel és az on-line szolgáltatásokhoz való hozzáféréssel”. Az európaiaknak több mint fele (250 millióan) használja az internetet napi szinten, 30%-uk azonban még soha nem próbálta. Mindenkinek joga van, kortól és szociális háttértől függetlenül azon ismeretek és készségek megszerzésére, amelyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy valaki a digitális korszak részesévé váljon, hiszen a gazdasági élet, a közszolgáltatások, a szociális és egészségügyi szolgáltatások, az oktatás és a politikai élet egyre nagyobb mértékben áthelyeződnek a világhálóra.
- Az IKT alkalmazása olyan társadalmi kihívások megoldására, mint például az éghajlatváltozás vagy a népesség elöregedése. A technológia ésszerű felhasználásába és az információ felhasználásba történő befektetések segíthetnek megtalálni a megoldást az energiafogyasztás csökkentésének, az idős polgárok támogatásának, a betegek érdemi tájékoztatásának, és a fogyatékkal élők internet-hozzáféréseinek problémájára. Ehhez kapcsolódóan célként tűzhető ki, hogy a betegeknek on-line hozzáférést biztosítsunk saját egészségügyi adataikhoz 2015-ig, akárhol is legyenek az EU-ban. A Digitális Menetrend szorgalmazni fogja továbbá az energiatakarékos IKT technológiákat, mint a szilárdtest-világítás (SSL), amely a hagyományos világítási rendszereknél 70%-kal kevesebb energiát fogyaszt.

6.2. A Digitális Menetrend célkitűzései

6.2.1. A szélessávra vonatkozó célkitűzések

- Mindenki számára elérhető szélessávú internet kapcsolat 2013-ig: alapszintű szélessávú lefedettség az EU teljes lakossága (100 %) számára.
- Nagy sebességű szélessávú internet kapcsolat 2020-ig: legalább 30 Mbps sávszélességű internet kapcsolat az EU teljes lakossága (100 %) számára.
- Szupergyors szélessávú internet kapcsolat 2020-ig: az európai háztartások 50 %-ának 100 Mbps-nál nagyobb sávszélességű internet kapcsolattal kell rendelkeznie.

6.2.2. Egységes digitális piac

- Az e-kereskedelem előmozdítása: cél, hogy 2015-ben a lakosság 50 %-a éljen az interneten keresztül történő vásárlás lehetőségével. (Viszonyítási érték: a 2009-ben végzett adatgyűjtést megelőző 12 hónapban a 16 és 74 év közöttiek 37 %-a rendelt magáncélra terméket vagy szolgáltatást az interneten.)
- Határokon átnyúló e-kereskedelem: 2015-ben a lakosság 20 %-a éljen a határokon átnyúló internetes vásárlás lehetőségével.
- Üzleti célú e-kereskedelem: 2015-ben a kkv-k 33 %-a végezzen internetes beszerzést, illetve értékesítést.
- A távközlési szolgáltatások egységes piaca: 2015-re a belföldi és nemzetközi roaming-tarifák nagyjából kiegyenlítődjenek

6.2.3. Digitális inklúzió

- A rendszeres internet használók arányának 60 %-ról 75 %-ra, a hátrányos helyzetű felhasználók körében pedig 41 %-ról 60 %-ra való növelése 2015-ig.
- 2015-re felére kell csökkenteni (15 %-ra) azok arányát, akik még soha nem interneteztek.

6.2.4. Közszolgáltatások

- E-kormányzat 2015-ben: a lakosság 50 %-a vegyen igénybe e-kormányzati szolgáltatásokat, és e személyek több mint fele nyomtatványok kitöltésére és visszaküldésére is használja azokat.
- Határokon átnyúló közszolgáltatások: 2015-re valamennyi, a tagállamok által 2011-ig összeállítandó közös jegyzékben szereplő, határokon átnyúló alapvető közszolgáltatásnak on-line elérhetőnek kell lennie.

6.2.5. Kutatás és innováció

- Az IKT-k területén végzett kutatás-fejlesztési beruházások növelése: a közösségi beruházás összegét duplájára, 11 milliárd EUR-ra kell emelni.

6.2.6. Alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaság

- Az alacsony energiafogyasztású világítás támogatása: 2020-ig összesen 20 %-os csökkenést kell elérni a világításra használt villamosenergia-felhasználás területén.

7. A szakpolitikák finanszírozásának egyes eszközei

7.1. Európai Összekapcsolási Eszköz (Connecting Europe Facility - CEF):

Az Európai Bizottság 2011-ben elfogadott egy 50 milliárd euró értékű befektetés finanszírozásáról szóló tervet, melynek célja az európai közlekedési, energiaügyi és digitális hálózatok fejlesztése. Az infrastruktúrára irányuló célzott beruházások elő fogják segíteni a munkahelyteremtést, valamint fokozni fogják Európa versenyképességét egy olyan időszakban, amikor Európának erre a legnagyobb szüksége van. Az eszköz olyan projekteket finanszíroz, amelyek pótolják a hiányzó láncszemeket Európa energiaügyi, közlekedési és digitális rendszerében. Továbbá környezetbaráttá teszi Európa gazdaságát a tisztább közlekedési módok és a nagy sebességű, szélessávú kapcsolatok használatának elősegítése, illetve az Európa 2020 stratégiával összhangban a megújuló energiaforrások alkalmazásának megkönnyítése révén. Ezen kívül, az energiaügyi hálózatok finanszírozása tovább integrálja a belső energiapiacot, csökkenti az EU energiatüggőségét, valamint elősegíti az ellátás biztonságát. Az európai összekapcsolási eszköz finanszírozásának támogatása érdekében a Bizottság elfogadta az Európa 2020 projektkötvény-kezdemenyezésre vonatkozó szabályokat. Ez az egyik olyan kockázat-megosztási eszköz lesz, amelyre a szolgáltatás támaszkodhatna annak érdekében, hogy magánbefektetőket nyerjen meg a projektek számára.

A Bizottság mindenekelőtt azt várja, hogy az európai összekapcsolási eszköz befektetései katalizátorként működjenek a magán- és a közszférából érkező további finanszírozás előteremtésében, azáltal, hogy hitelessé teszik az infrastrukturális projekteket és csökkentik a kockázati profilok szintjét

7.1.1. Közlekedés

Az európai összekapcsolási eszköz 31,7 milliárd eurót fordít Európa közlekedési infrastruktúrájának javítására, a hiányzó láncszemek pótlására és a működési akadályok megszüntetésére. Ez magába foglalja a Kohéziós Alapban a kohéziós országokbeli közlekedési projektekre elkülönített 10 milliárd eurót, míg a fennmaradó 21,7 milliárd euró

valamennyi tagállam rendelkezésére áll a közlekedési infrastruktúrára irányuló beruházás céljából. A cél az EU különböző részei közötti összeköttetés fejlesztése, megkönnyítve ezáltal a különböző országok számára az áruk és személyek országok közötti mozgását.

A kevésbé szennyező közlekedési módokra összpontosítva az európai összekapcsolási eszköz révén a közlekedési rendszer fenntarthatóbbá fog válni. Az európai közlekedési rendszerek hagyományosan a nemzeti vonalak mentén fejlődtek ki. Az EU meghatározó szerepet tölt be a tagállamok közötti koordinálásban a határokon átnyúló projektek tervezése, irányítása és finanszírozása során. Az egységes piac zökkenőmentes működéséhez elengedhetetlen egy jól működő hálózat, amely a versenyképességet is növeli. A Bizottság folyosók létrehozását javasolta a legfontosabb határokon átnyúló projektek lefedésére. Becslése szerint 2020-ra 500 milliárd euróra lesz szükség egy valódi európai hálózat kialakításához, amelyből 250 milliárd eurót a működési akadályok megszüntetésére és a törzshálózatban lévő hiányzó láncszemek pótlására fordítanak.

7.1.2. Energiaügy

Az energiaágazaton belül 9,1 milliárd eurót fognak fordítani a transzeurópai infrastruktúrára, ami elősegíti az Európa 2020 stratégia energiaügyi és éghajlatváltozással kapcsolatos célkitűzéseinek megvalósítását. A belső energiapiacot továbbfejlesztik a megfelelőbb kapcsolatok révén, amely az ellátás biztonságát, valamint a megújuló energiaforrásoknak az EU területén történő költséghatékony szállítása lehetőségét teremti meg. Lényeges, hogy a polgárok és vállalkozások számára egyaránt megfizethető áron álljon rendelkezésre a szükséges energia.

7.1.3. Távközlés és IKT

Az előrejelzések szerint közel 9,2 milliárd euró összegű támogatást fognak fordítani a nagy és nagyon nagy sebességű szélessávú hálózatokra, valamint a páneurópai digitális szolgáltatásokra. Az európai összekapcsolási eszközökből származó finanszírozás ösztönzőleg fog hatni más magán- és állami finanszírozásra, azáltal, hogy hitelessé teszi az infrastrukturális projekteket és csökkenti, a beruházások kockázati szintjét. Óvatos becslések alapján a Bizottság úgy véli, hogy a hálózati infrastruktúra finanszírozása több mint 50 milliárd euró értékű befektetést ösztönözhetne. A Digitális Menetrend 2020-ra mindenki

számára legalább 30 Mbps sebességű szélessávú internet kapcsolathoz való hozzáférést biztosít, a háztartások legalább 50 %-a pedig 100 Mbps sebességűnél gyorsabb internet kapcsolatra fizet elő. A digitális szolgáltatások tekintetében a forrásokat elektronikus személyazonosító igazolvány, e-közbeszerzés, elektronikus egészségügyi adatok, Europeana, e-igazságszolgáltatás és a vámüggyel kapcsolatos szolgáltatások létrehozásához szükséges infrastruktúra kiépítését célzó támogatásokra használnák fel. A pénz biztosítaná az átjárhatóságot és fedezné az infrastruktúra európai szintű működtetéséhez szükséges költségeket, összekapcsolva a tagállamok infrastruktúráit.

7.1.4. Innovatív finanszírozás és a projektkötvény-kezdemenyezés

Az uniós költségvetés kulcsfontosságú szerepet tölt be a növekedési menetrend támogatásában és az Európa 2020 stratégia politikai célkitűzéseinek megvalósításában. Az innovatív pénzügyi eszközök fokozottabb alkalmazására van szükség az uniós költségvetés hatókörének kibővítéséhez. Az erre a célra létrehozott Európa 2020 projektkötvény-kezdemenyezésnek kettős célja van: a projektkötvény-piacok fellendítése, valamint az egyedi infrastrukturális projektek kezdemenyezőinek segítése a hosszú távú magánszektorbeli adósságfinanszírozás megszerzésében. A projektkötvény-kezdemenyezés eszközöket alakítana ki a hosszú távú befektetési lehetőségeket kereső beruházó harmadik felek kockázatainak csökkentésére. Ezáltal katalizátorhatást fejtene a kölcsöntőke-piac ismételt megnyitása érdekében (amely jelenleg jelentős mértékben kihasználatlan az infrastrukturális befektetések vonatkozásában a pénzügyi válságot követően) az infrastrukturális ágazatban működő jelentős finanszírozási forrásként. A Bizottság kísérleti szakasz elindítását javasolja a 2012–2013-as időszakban, még a jelenlegi többéves pénzügyi kereten belül. A kísérleti szakasz alapját a transzeurópai hálózatokra (TEN) vonatkozó rendelet és a versenyképességi és innovációs keretprogramról (CIP) szóló határozat módosítása adja, és e programok költségvetési tételeiből összesen akár 230 millió eurót is igénybe fog venni.

7.2. LIFE+ program

A LIFE+ program az 1992-ben indított LIFE program utódja. Elődjéhez hasonlóan a LIFE+ környezetvédelmi projekteket társfinanszíroz az Európai Unióban (EU), és egyes harmadik

országokban (az Európai Unió tagjelölt országaiban, az Európai Környezetvédelmi Ügynökség tagországaiban, a stabilizációs és társulási folyamatban részt vevő nyugat-balkáni országokban). A program keretében közjogi és/vagy magánjogi szereplők, szervek és intézmények projektjei finanszírozhatók.

A program három tematikus eleme:

- LIFE+ „Természet és biodiverzitás”
- LIFE+ „Környezetvédelmi politika és irányítás”
- LIFE+ „Információ és kommunikáció”.

7.2.1. Időtartam és költségvetési erőforrások

A LIFE+ pénzügyi kerete a 2007. január 1-jétől 2013. december 31-ig terjedő időszakra 2 143,409 millió EUR.

7.2.2. A projektek kiválasztása

A Bizottság minden évben pályázati felhívást tesz közzé, figyelembe véve a többéves stratégiai programot és a Bizottsághoz benyújtott esetleges nemzeti prioritásokat. A Bizottság dönt arról, hogy a hozzá benyújtott projektek közül melyek részesülhetnek a LIFE+ pénzügyi támogatásában, és rendszeresen közli támogatott projektek listáját.

7.2.3. A támogatásra való jogosultság kritériumai és formái

A finanszírozott projekteknek meg kell felelniük az alábbi kritériumoknak:

- legyenek közösségi érdekeltségűek, hozzájárulva a környezetvédelmi közösségi politika és jogszabályok fejlesztéséhez, megvalósításához és napra készvé tételéhez;
- legyenek technikai és pénzügyi szempontból koherensek, megvalósíthatóak és biztosítsák a ráfordítások megtérülését;
- az alábbi kritériumok közül legalább egynek meg kell felelniük:
  - foglalkozzanak a vadon élő madarak vagy az élőhelyek védelmének legjobb gyakorlatával vagy bemutatásával;
  - legyenek a közösségi környezetvédelmi politikai célkitűzésekhez kapcsolódó innovatív vagy demonstrációs projektek;

- tartalmazzanak a környezettudatosság erősítését szolgáló kampányokat vagy az erdőtüzek megelőzésére irányuló képzéseket;
- vonatkozzanak az erdők és a környezeti kölcsönhatások széles körű, összehangolt, átfogó és hosszú távú monitoringjára.

A támogatás formái

Pénzügyi támogatások (partnerségi keret-megállapodások, pénzügyi mechanizmusokban vagy alapokban történő részvétel, működési társfinanszírozás vagy projekt támogatás);
közbeszerzési szerződések (szolgáltatások és áruk beszerzése).

7.2.4. A programozás

A LIFE+ költségvetési forrásainak legalább 78%-át projekt támogatásokra kell fordítani. A projekt támogatások társfinanszírozása a támogatásra jogosult költségek maximum 50%-a lehet; ugyanakkor a kiemelt jelentőségű élőhelyekkel vagy fajokkal kapcsolatos projektek esetében a LIFE+ a költségek 75%-át is finanszírozhatja. A projekt támogatásra előirányzott alapok legalább 50%-át a természet és a biodiverzitás megőrzéséhez kell hozzárendelni. Ezen kívül a projekt támogatásra előirányzott alapok legalább 15%-át transznacionális projektekhez kell hozzárendelni.

7.2.5. A pénzügyi eszközök egymást kiegészítő jellege

A LIFE+ nem finanszírozza azokat az intézkedéseket, amelyek megfelelnek más közösségi pénzügyi eszközök kritériumainak, vagy amelyek ezektől támogatást kapnak, ilyen eszközök például az Európai Regionális Fejlesztési Alap, az Európai Szociális Alap, a Kohéziós Alap, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap, a Versenyképességi és Innovációs Keretprogram, az Európai Halászati Alap vagy a 7. Kutatási, Technológiafejlesztési és Demonstrációs Keretprogram (FP7).

IRODALOMJEGYZÉK

1. Alexandre Kiss- Dinah Shelton: Manual of European Environmental Law, Cambridge University Press, second edition, Cambridge, 1997. 617. p.
2. Bándi Gyula: Környezetjog, Szent István Társulat, Budapest, 2011. 511. p.
3. Dr. Gellérthegyi István: Az Európai Unió Környezetvédelmi Szabályozása, Fejlődésének Hatása a Hazai Környezetvédelmi Igazgatás Fejlesztésére, Pro Publico Bono Online, Támop Speciál, 2011. 31. p.
4. Horváth Zoltán: Kézikönyv az Európai Unióról, HvgOrac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011. 682. p.
5. Marján Attila: Az Európai Unió gazdasága, HVG Kiadói Zrt., 2006. 862. p.
6. Paul Zagamé: The cost of a non-innovative Europe, 2010. 16. p.
7. Patricia Birnie – Alan Boyle – Catherine Redgwell: International Law and the Environment, Oxford University Press, New York, third edition, 2010. 116. p.
8. Szabó Marcel – Láncoş Petra Lea – Gyeney Laura: Uniós szakpolitikák, Szent István Társulat, Budapest, 2012. 221. p.
9. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:152:0001:0044:HU:PDF>
10. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:140:0063:0087:HU:PDF>
11. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:140:0016:0062:HU:PDF>
12. http://ec.europa.eu/research/horizon2020/index_en.cfm
13. http://ec.europa.eu/environment/newprg/pdf/7EAP_Proposal/hu.pdf
14. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0546:FIN:HU:PDF>